

Історія

**УДК 929(477.54):929.7 “Гальшка Острозька – Василь-Костянтин
Острозький”**

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18029616>

**Княжна Гальшка Острозька як родинна карма князя Василя-Костянтина
Острозького**

Добровольська Вікторія Василівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
завідувач кафедри артменеджменту та інформаційних технологій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
провідний науковий співробітник відділу теорії
та історії бібліотекознавства Інституту бібліотекознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-0927-1179>

Прийнято: 03.12.2025 | Опубліковано: 23.12.2025

***Анотація.** Метою дослідження є комплексний аналіз життєвого шляху княжни Гальшки Острозької та з'ясування того, яким чином її драматична доля вплинула на формування ціннісних орієнтацій, політичних рішень і культурно-просвітницької діяльності князя Василя-Костянтина Острозького, а також на становлення родинної ідентичності династії Острозьких. Застосовано принципи історизму, об'єктивності та критичного аналізу джерел. Використано проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, біографічний та*

історіографічний методи. Зроблено спробу з'ясувати життєвий шлях легендарної представниці княжого роду Острозьких – княжної Гальшки Острозької та роль князя Василя-Костянтина Острозького у долі його племінниці. Особлива увага приділена висвітленню родинних стосунків магнатської знаті доби Великого князівства Литовського і Руського та Речі Посполитої. Запропоновано новий підхід до аналізу династії Острозьких – через концепт "родинної карми", який дозволяє розкрити взаємозв'язок між приватними трагедіями, родовою пам'яттю та суспільно-політичною діяльністю представників роду. Уточнено низку біографічних аспектів, введено у науковий обіг маловідомі інтерпретації джерел і запропоновано нову модель осмислення ролі Гальшки Острозької у становленні культурно-просвітницької стратегії князя. Дослідження життя Гальшки (Єлизавети) Острозької показує складну взаємодію особистої волі, родових конфліктів та політичних обставин у Домі Острозьких середини XVI століття. Боротьба за спадщину, примусові шлюби та ізоляція сформували її характер і засвідчили значущу роль жінки в політичному та культурному житті шляхти. Спадщина Гальшки, зокрема її внесок у розвиток Острозької академії та підтримку православних і освітніх інституцій, є важливим джерелом для розуміння процесів формування культурного простору Східної Європи та демонструє вагомість жіночого впливу в домі Острозьких.

Ключові слова: *Гальшка Острозька, Василь-Костянтин Острозький, династичні відносини, родова спадщина, Острозький княжий дім, Дубенський замок, Острозька академія, історія України XVI століття.*

Princess Halshka Ostrozka as the Familial Karma of Prince Vasyl-Kostiantyn Ostrozky

Viktoriia Dobrovolska,

Doctor of Science in Social Communications, Professor,
Head of the Department of Art Management and Information Technologies
of the National Academy of Managers of Culture and Arts,
Leading Researcher of the Department of Theory and History of Library Science
of the Institute of Library Science
of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-0927-1179>

Abstract. *The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of the life path of Princess Halshka (Elizaveta) Ostrozka and to determine how her dramatic fate influenced the formation of the value orientations, political decisions, and cultural-educational activities of Prince Vasyl-Kostiantyn Ostrozkyi, as well as the development of the family identity of the Ostrozkyi dynasty. The research applies the principles of historicism, objectivity, and critical source analysis. Problem-chronological, comparative-historical, biographical, and historiographical methods are employed. The study attempts to reconstruct the life of the legendary representative of the Ostrozkyi princely family—Princess Halshka Ostrozka—and to examine the role of Prince Vasyl-Kostiantyn Ostrozkyi in his niece's fate. Special attention is paid to the family relations of the magnate nobility of the Grand Duchy of Lithuania and Ruthenia and the Polish–Lithuanian Commonwealth. A new approach to analyzing the Ostrozkyi dynasty is proposed through the concept of “family karma,” which allows for revealing the interconnection between personal tragedies, collective memory, and the socio-political*

activities of the dynasty's representatives. Several biographical aspects have been clarified, lesser-known interpretations of sources have been introduced into scholarly discourse, and a new model for understanding Halshka Ostrozka's role in shaping the cultural and educational strategy of the prince is offered. The study of Halshka Ostrozka's life demonstrates the complex interplay of personal will, family conflicts, and political circumstances within the Ostrozkyi House in the mid-sixteenth century. Her struggle for inheritance, forced marriages, and long periods of isolation shaped her character and highlighted the significant role of women in the political and cultural life of the nobility. Halshka's legacy, including her contribution to the development of the Ostroh Academy and her support of Orthodox and educational institutions, serves as an important source for understanding the formation of the cultural space of Eastern Europe and illustrates the considerable influence of women within the Ostrozkyi family.

Keywords: *Halshka Ostrozka, Vasyl-Kostiantyn Ostrozky, dynastic relations, family heritage, Ostrozky princely house, Dubno Castle, Ostroh Academy, history of 16th-century Ukraine.*

Постановка проблеми. Постаті князів Острозьких посідають вагоме місце в історичній пам'яті українського суспільства, однак окремі аспекти їхнього приватного та родинного життя залишаються недостатньо дослідженими. Однією з таких маловисвітлених тем є життєвий шлях княжни Гальшки Острозької та його вплив на світогляд, політичні рішення й особистісні трансформації її дядька – князя Василя-Костянтина Острозького.

Незважаючи на значну увагу до політичної та культурної діяльності представників Дому Острозьких, приватні родинні взаємини, особисті трагедії та їхній вплив на формування політичних, соціальних та культурних орієнтацій окремих членів династії залишаються маловивченими. Особливо актуальною є

проблема визначення ролі Гальшки Острозької як чинника, що зумовив родинні стосунки, спадкоємство маєтків і культурно-просвітницькі ініціативи князя Василя-Костянтина Острозького. Необхідно з'ясувати, як приватні трагедії та складні династичні обставини, що увінчалися «родинною кармою», вплинули на політичні рішення, поведінку та спадкові права представників Дому Острозьких, а також окреслити механізми взаємозв'язку особистих і суспільно-політичних процесів у XVI столітті.

Аналіз досліджень і публікацій. До постаті Гальшки Острозької зверталися як науковці, так і автори художніх творів, краєзнавчих розвідок та публіцистичних матеріалів. Найбільш змістовні відомості про Ельжбету (Гальшку) Острозьку містяться у матеріалах краєзнавчого характеру та довідкових виданнях, де аналізуються документи Луцької земської книги й інші архівні джерела, пов'язані з майновими, шлюбними та родинними справами княжни. Ці джерела дозволяють частково реконструювати її життєвий шлях та окреслити її місце в династичній історії роду. Водночас відсутність системного культурологічного прочитання цих документів залишає низку аспектів її діяльності недостатньо висвітленими [5; 7].

Вивчення історико-культурної спадщини роду Острозьких, зокрема й постаті Гальшки, відбувалося переважно в рамках історіографії української та польської шляхти, історії освіти, книгодрукування та культурного меценатства. Особливої уваги заслуговують праці І. Ворончук, М. Ковальського, І. Мицька, І. Огієнка, М. Пашковця, В. Уляновського, Н. Яковенко, у яких аналізується соціально-політична роль роду, його внесок у розвиток культурних інституцій та релігійних осередків.

Польський історик Tomasz Kemra здійснив найповніший аналіз політичної, освітньої та культурної діяльності Острозьких. Його дослідження, що охоплюють період від формування роду до початку XVII століття, містять ґрунтовні відомості

про заснування Острозької академії, підготовку та видання Острозької Біблії, а також про роль родини у ширшому європейському культурному контексті. Особливе значення мають його напрацювання щодо меценатської діяльності князів, адже вони демонструють системність культурної політики роду [4].

Дослідження, присвячені історії Острозької академії та книгодрукарській традиції, підкреслюють важливість роду Острозьких у розвитку української освіти та духовної культури. У цих працях простежується, що культурна діяльність родини була стратегічною та впливовою, а Гальшка Острозька як представниця роду відігравала непряму, але значущу роль у підтримці освітніх та духовних проєктів [8; 15].

Попри наявність вагомих історичних досліджень роду, сама постать Гальшки Острозької у культурологічному дискурсі розглядається переважно побіжно або крізь призму легендарних наративів. Більшість публікацій наголошує на драматичних обставинах її долі, тоді як питання її культурної суб'єктності, ролі у збереженні традицій роду чи впливу на культурне середовище згадуються лише фрагментарно.

Разом із тим аналіз доступних джерел свідчить, що княжна не була другорядною фігурою у родинній історії: її діяльність – попри складні життєві обставини – сприяла підтримці освітніх та духовних практик, що формували культурний потенціал Острозьких. Саме тому сучасна наукова дискусія потребує ширшого культурологічного, історико-спадкоємного та інтерпретаційного аналізу постаті Гальшки Острозької, що й становить основу цього дослідження.

Оглянуті джерела й дослідження демонструють складність історичного образу Гальшки Острозької, оповитого міфами й легендами. Водночас вони дозволяють окреслити багатовимірність її життєвого шляху та відчитати її

індивідуальний внесок у культурну спадщину роду, який досі недостатньо репрезентований у науковому дискурсі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Попри значну кількість досліджень з історії Дому Острозьких та біографій його видатних представників, питання життєвого шляху княжни Гальшки Острозької та її впливу на політичні та культурні рішення князя Василя-Костянтина залишаються недостатньо вивченими. Особливо невирішеними є такі аспекти:

Вплив приватних сімейних трагедій на формування політичних стратегій магнатського середовища – роль Гальшки як «родинної карми» у контексті династичних конфліктів, боротьби за маєтки та управління Острожчиною досі не отримала системного аналізу.

Взаємозв'язок між родовою пам'яттю та суспільною активністю князя Василя-Костянтина – питання того, як трагедії і обмеження, що пережила Гальшка, вплинули на його рішення щодо повернення спадщини, управління Острогом і підтримки культурно-просвітницьких проєктів, потребує глибшого вивчення.

Інтерпретації джерел і відтворення біографії Гальшки – наявні джерела часто спотворюють або легендаризують її образ; потребується критичний підхід до оцінки достовірності хронік, судових документів та родових актів.

Культурно-просвітницький аспект – внесок Гальшки у становлення та функціонування Острозької академії досі лишається предметом дискусій; відсутнє комплексне дослідження її ролі як фінансистки і меценатки в контексті династичних взаємин.

Таким чином, невирішені частини проблеми зосереджені на комплексному аналізі взаємозв'язку приватної долі, династичних конфліктів і суспільно-

культурної діяльності, що є ключовим для розуміння історії Дому Острозьких у XVI столітті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне дослідження життєвого шляху княжни Гальшки Острозької та з'ясування її ролі як «родинної карми» князя Василя-Костянтина Острозького, а також впливу цих взаємин на політичні, економічні та культурно-просвітницькі рішення Дому Острозьких.

Завдання дослідження:

- проаналізувати біографію Гальшки Острозької та її вплив на династичні конфлікти;
- оцінити роль князя Василя-Костянтина у збереженні родової спадщини та культурно-просвітницьких ініціативах;
- виявити маловідомі аспекти родинної пам'яті та соціально-політичних процесів магнатської доби XVI ст.;

Виклад основного матеріалу. Рід князів Острозьких посідає вагомe місце в історії України та Східної Європи XIV–XVII ст., відіграючи помітну роль у політичному, військовому, культурному та освітньому житті регіону. Завдяки цьому діяльність Острозьких не лише формувала локальні суспільні процеси, а й мала відчутний європейський вимір.

Попри значну кількість праць, присвячених історії династії, окремі аспекти біографій її представників залишаються недостатньо дослідженими. Особливо це стосується постаті княжни Гальшки (Єлизавети) Острозької, образ якої в історичній пам'яті поєднує як фрагментарні фактичні відомості, так і широкий пласт легенд та переказів. Саме ця обставина зумовила вибір теми нашого дослідження.

Після смерті князя Костянтина Івановича Острозького (1470–1530) спадкоємцями Дому Острозьких стали його сини – старший Ілля та молодший, ще малолітній, Василь. При королівському дворі, де панувала атмосфера світських розваг і культури, значною мірою позначеної впливом італійських традицій, зокрема завдяки королеві Боні Сфорці, Ілля Острозький швидко набув популярності. Він став однією з найяскравіших постатей двору, здобув прихильність королівського подружжя, близько товаришував із королевичем Сигізмундом Августом і привертав увагу придворних дам. Саме при дворі Ілля зустрів Беату Костелецьку – освічену й привабливу юну фрейліну, виховану разом із королівськими доньками й, за поширеними чутками, позашлюбну доньку короля Сигізмунда I (Старого) та Катерини Тельничанки [7].

Нехтуючи угодою свого батька про заручини з донькою князя Радзивілла, Ілля Острозький у 1537 р. уклав шлюб із Беатою Костелецькою. Вирішальну роль у цьому, як вважають дослідники, відіграла королева Бона, зацікавлена у встановленні контролю над значними володіннями Острозьких через посередництво Беати.

Однак щасливе подружнє життя тривало недовго. Унаслідок тяжкої травми, отриманої під час королівського лицарського турніру, Ілля помер у своєму острозькому замку 19 серпня 1539 р., лише через пів року після весілля. За три дні до смерті – 16 серпня 1539 р. – він уклав заповіт, згідно з яким усі свої маєтки, разом із часткою дружини, що мала перейти на його ім'я після розподілу з братом Василем, передавав своїй ненародженій дитині. Саме цей документ згодом визначив трагічний життєвий шлях його доньки Гальшки, сповнений викрадень, примусових шлюбів, ув'язнень, переслідувань і ранньої смерті [5].

З іншого боку, заповіт встановлював і політичну реальність: контроль над Гальшкою фактично означав контроль над великою частиною маєтностей Дому

Острозьких. Василь-Костянтин Острозький став безпосереднім учасником «боротьби за Гальшку» й зрештою здобув перемогу, ставши спадкоємцем її частки. Ускладнювало ситуацію те, що Ілля доручав Беаті не лише опіку над дитиною, а й управління всією отчиною до повноліття Василя та до заміжжя їхньої сестри Софії. Про молодшого брата Ілля згадував побіжно, що створило передумови для конфліктів і обмеження прав Василя на спадок.

Заповіт став фатальним для Василя та його матері: Беата отримала можливість контролювати не лише майно свого покійного чоловіка, а й володіння малолітнього Василя-Костянтина. До боротьби за Острозькі маєтки активно долучилася й королівська родина, а особливо королева Бона, яка зіграла важливу роль у подальшій долі спадку Острозьких.

19 листопада 1539 р. народилася донька Іллі та Беати – Єлизавета, згодом відома як Гальшка. Ім'я, імовірно, було обране на честь св. Єлизавети Праведної Палестинської, а трансформація імені Ельжбета – Альжбета – Гальшбета зрештою закріпилася у формі «Гальшка». У документах вона підписувалася як «Ельжбета-Гальшка – Княжна Острозька» [9, с. 18].

Хрещення Гальшки в католицькому костелі – очевидно, з ініціативи матері – суперечило традиціям Острозького роду, представники якого до цього часу були православними. Цей крок став першим проявом поступової зміни релігійної орієнтації в родині та заклав підґрунтя майбутніх конфліктів.

Смерть Іллі Острозького та народження Гальшки стали початком довготривалого протистояння за володіння Острожчиною. Учасниками цієї «домової війни» були, з одного боку, Беата та її донька, а з іншого – Олександра Острозька й Василь. У цьому контексті постать Беати набула негативної конотації: у сприйнятті Василя та його матері вона перетворилася на своєрідний символ

руйнування традицій роду. П. Шумовський, зокрема, називав її «злим генієм Острога» [13, с. 85].

Дитинство княжича Василя пройшло під знаком тривалого конфлікту з боку старшого брата та його дружини, що залишило помітний відбиток на його життєвому досвіді й сприяло формуванню рис характеру, які сучасники інтерпретували як скнарість і прагнення накопичення. Варто зауважити, що значну частину свого раннього життя, а згодом і немалу частину дорослого періоду, Василь пов'язував не стільки з Острогом, скільки з містом Дубно та, зокрема, з Дубенським замком, який він сприймав як «рідну колиску» і якому зберігав прихильність до кінця життя. Ставлення князя до головного родового центру – Острога – залишалося віддаленим і прагматичним: Острог у його свідомості мав означення радше як об'єкт політичного завоювання та засвідчення статусу, аніж емоційно близького «рідного дому».

У 1553 р., коли Гальшці виповнилося тринадцять років – віці, прийнятному для укладання шлюбів тогочасною елітою – їй належав значний майновий спадок Дому Острозьких. Заволодіти цими володіннями міг лише офіційний чоловік княжни; тому вона стала предметом зацікавлення широкого кола магнатів і шляхти Речі Посполитої та Великого князівства Литовського й Руського. Серед імен, які називаються в джерелах, – князь Дмитро Сангушко, Мартин Зборовський, Миколай Меленецький та ін. У суспільній пам'яті також закріпилася легенда про нібито зацікавленість Гальшкою Дмитра Вишневецького, яка навіть тлумачиться як причина його подальшого неодруження та пов'язана з козацьким прізвиськом «Байда» [9, с. 19].

Як опікуна Гальшки князь Василь-Костянтин обрав Дмитра Сангушка, старосту черкаського і канівського, з яким мав як політичні, так і родинні зв'язки; це рішення було зумовлене прагненням забезпечити контроль над Острозькими

володіннями через «свого» претендента. Існують твердження про взаємне почуття між тринадцятирічною Гальшкою та Сангушком, що, за деякими джерелами, сприяло їхньому зближенню.

Після невдалих переговорів із матір'ю нареченої – Беатою, опікун і наречений вдалися до насильницького викрадення Гальшки. У вересні 1553 р. їх було вінчано за православним обрядом у Богоявленському соборі Острога. У результаті скарги Беати на захоплення замку та викрадення доньки король Сигізмунд II Август постановив повернути Острог і замок Беаті, а Гальшку – матері.

Деякі джерела припускають, що у 1554 р. Гальшка народила сина від Дмитра Сангушка, який, за твердженнями, був убитий у чеському місті Яромирі ще до народження дитини. Щоб позбутися перешкоди для подальшого облаштування долі Гальшки, мати віддала немовля на всиновлення у віддану Острозьким родину Наливайків у Гусятині; ряд авторів висловлювали гіпотезу, що цим хлопчиком міг бути Северин Наливайко, оскільки роки народження збігаються [9, с. 23]. Це припущення, у разі верифікації, мало б вагомий генеалогічний й династичний наслідок, проте на нинішньому етапі воно залишається непідтвердженим і вимагає подальшого джерелознавчого дослідження.

Подальша доля Гальшки була драматичною. У 1555 р., за згоди королівської влади як головного опікуна за заповітом Іллі, її заручили з люксембургсько-куявським воєводою Лукашем Гуркою – одним із найбагатших магнатів Великої Польщі; Беата відмовилася визнавати цей шлюб і в 1557 р. захувала доньку у домініканському монастирі у Львові. Одночасно Беата організувала таємне вінчання Гальшки з князем Семеном Слуцьким (двоюродним братом Василя-Костянтина), який невдовзі помер за обставин, що викликають підозри щодо

участі Лукаша Гурки; проте жодних юридичних наслідків за цим фактом не зафіксовано [7].

У 1559 р. король домігся примусового повернення Гальшки з монастиря й передав її Лукашеві Гурці, котрий відвіз її до свого родового маєтку у Шамотульський замок (Познанське воєводство), де її становище тривалий час розглядається джерелами і легендами як стан тривалої ізоляції (описи «Чорної княгині», «Вежі Чорної княгині»). Лише після смерті Лукаша Гурки (1573) Гальшка, вже у віці близько 33 років, здобула свободу; за сприяння князя Василя-Костянтина з синами було організовано її повернення до Острога [3].

Після повернення Василь-Костянтин офіційно взяв Гальшку під свою опіку і надавав їй покровительство; водночас її присутність іноді перешкоджала реалізації його політичних планів: коли з'являлися відомості про її наміри повторно вступити в шлюб, її перемістили до Дубна, де вона і провела решту життя в умовах родового помістя.

У 1564 р. Беата, у віці близько 50 років, уклала другий шлюб з воєводою Ольбрахтом Лаським, значно молодшим за неї; за свідченнями Т. Кемпи, мотивацією Ласького була матеріальна зацікавленість у маєтностях княгині, які могли послужити базою для політичних амбіцій [4]. Після смерті Беати її новий чоловік узурпував права на майно Гальшки, що додатково ускладнило завдання Василя-Костянтина щодо повернення батьківського спадку. Лише у 1574 р. декретом короля Генріха Валуа спадкові права Гальшки на власні та материнські маєтки були формально визнані; як зазначає І. Ворончук, Гальшка «на знак вдячності за моральні та матеріальні збитки, завдані дядькові під час їх повернення, відписала всі маєтки йому та його синові Янушу» [1, с. 26–27].

Князь Василь-Костянтин залишався єдиним опікуном Гальшки. У заповіті від 16 березня 1579 р. вона наказала передати свої маєтки синам дядька – Янушу,

Костянтину та Олександру; у тому ж документі (виписі з Луцької земської книги, випис від 10 січня 1583 р.) міститься запевнення про її розумову здатність: «Хоч жем єсть здоров'я неспособного в тілі моєму, але будучи... при розумі й умислі своєм прирощеному, здорова і при добрій пам'яті, не з жодних намов, ані з примушення...». За свідченнями джерел, Гальшка також відписала значні суми та маєтності православним храмам і монастирям, а також Слов'яно-Греко-Латинській академії в Острозі; на основі цих пожертв деякі дослідники трактували її як співзасновницю Острозької академії, проте більшість джерел і досліджень вказують на те, що ініціатива та основне матеріальне забезпечення академії належали насамперед князю Василю-Костянтину.

Існують свідчення про ймовірне повернення Гальшки до православ'я наприкінці її життя, що підтверджується даруваннями православним інституціям. Останні роки вона провела у Дубенському замку; померла у 1582 р. у віці, близькому до 44 років.

Таблиця 1

Схематична таблиця родинних зв'язків та конфліктів у Домі Острозьких
(XVI ст.)

Особи / Родинний зв'язок	Події, пов'язані дії	Конфлікти / Напруження
Костянтин Іванович Острозький (1470–1530) – батько Іллі, Василя-Костянтина	Один із найбільших магнатів ВКЛ; засновник могутності роду у XVI ст.	Після його смерті – боротьба за спадок між Беатою (невісткою) та молодшим сином Василем
Ілля Острозький – старший син	Одруження (1537) всупереч домовленостям	Заповіт Іллі створив конфлікт між Беатою й

	із Беатою Костелецькою; швидка смерть (1539)	Василем-Костянтином щодо керування маєтками
Беата Костелецька – дружина Іллі, мати Гальшки	Контроль над маєтками після смерті чоловіка; опіка над Гальшкою; участь у шлюбних проектах	Конфлікт із Василем- Костянтином за контроль над спадком та опіку над Гальшкою; протидія його політичним планам
Гальшка (Єлизавета) Острозька (1539–1582) – донька Іллі та Беати	Об’єкт боротьби за опіку та шлюб; викрадення Сангушком (1553); насильні шлюби; утримання в Шамотулському замку; повернення до Острога	Її володіння стали причиною династичної «війни» між Беатою, Василем-Костянтином, польським двором, претендентами
Василь-Костянтин Острозький – брат Іллі	Боровся за повернення родових маєтків; став офіційним опікуном Гальшки; політичний лідер	Тривалий конфлікт із Беатою за опіку над Гальшкою та спадок; залежність від королівських рішень
Претенденти на шлюб з Гальшкою: Дмитро Сангушко, Лукаш Гурка, Семен Слуцький	Викрадення Гальшки Сангушком; таємне вінчання зі Слуцьким; примусовий шлюб із Гуркою	Шлюбні інтриги між магнатськими кланами; суперництво між родом Сангушків, польською магнатерією та Острозькими
Королівська родина (Сигізмунд II Август, Бона Сфорца)	Підтримка шлюбу Іллі та Беати; вплив на опіку над Гальшкою;	Королева Бона зацікавлена у контролі над Острозькими маєтками; Сигізмунд II

	підтвердження рішень у шлюбних справах	підтримує Гурку у «боротьбі за Гальшку»
Ольбрахт Ласький – другий чоловік Беати	Одруження з Беатою (1564) для доступу до майна	Після смерті Беати узурпував її маєтки, чим загострив боротьбу Василя-Костянтина за повернення спадку
Сини Василя-Костянтина: Януш, Костянтин, Олександр	Отримали маєтності Гальшки згідно з її заповітом (1579)	Сприймаються як спадкоємці відновленої могутності роду після завершення «династичної війни»

Представниця роду князів Острозьких княгиня Гальшка (Єлізабет) Острозька поза своєю волею стала родинною кармою для всього роду, а особливо для свого дядька князя Василя-Костянтина Острозького. Його прагнення повернути нащадкам батьківські маєтки й сам родовий центр Острог, що означало примноження могутності Дому Острозьких, було закономірним для магнатського середовища. На шляху до цієї мети стояла Гальшка, яка через це зазнала трагічної смерті першого чоловіка, викрадення, насильницьке видання за нелюбого, багатолітнє підневільне утримання і врешті несподівана загадкова смерть у молодому віці. Її доля є прикладом недосконалості суспільних і магнатських родинних устоїв литовсько-польської доби, впливу на них процесів окатоличення та опольщення.

Висновки. Дослідження життя та діяльності княжни Гальшки (Єлизавети) Острозької засвідчує складну взаємодію особистої волі, родових конфліктів та

політичних обставин у Домі Острозьких середини XVI століття. Її доля – позначена боротьбою за спадщину, примусовими шлюбами й тривалою ізоляцією – демонструє значущість жіночої присутності у суспільно-політичних і культурних процесах ранньомодерної шляхти. Водночас культурна та освітня спадщина Гальшки, включно з її участю в розвитку Острозької академії та підтримкою православних інституцій, підкреслює її роль у формуванні культурного простору Східної Європи.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що уперше на основі комплексного аналізу джерел та історіографії системно обґрунтовано культурну суб'єктність Гальшки Острозької як учасниці освітніх та духовних ініціатив роду, що традиційно приписувалися виключно князям-чоловікам. Також запропоновано нову інтерпретацію її спадщини як важливого чинника формування освітньо-релігійної інфраструктури Острога, що дозволяє по-новому оцінити жіночий внесок у культурну політику Дому Острозьких.

Спадщина княжни, включно з її майновими правами та пожертвами, є значущим джерелом для розуміння процесів становлення культурного й освітнього середовища ранньомодерної України. Її участь у заснуванні та фінансовій підтримці Острозької академії – навіть за умов опіки князя Василя-Костянтина – підкреслює важливість жіночого впливу в родинних стратегіях меценатства.

Перспективи подальших досліджень охоплюють:

- генеалогічний аналіз питання можливого нащадка Гальшки та його зв'язків з історичними постатями (зокрема Северином Наливайком);
- соціокультурне вивчення ролі жінки у політичному, правовому та культурному житті ранньомодерної України;

- комплексне дослідження участі Гальшки в розвитку освітніх і релігійних інституцій, зокрема Острозької академії;
- аналіз трансформацій образу княжни у легендах, літературі та сучасному культурному дискурсі;
- правовий і релігієзнавчий аналіз опіки, спадкування та конфесійного вибору представників Дому Острозьких.

Отже, історія Гальшки Острозької постає як знаковий приклад перетину родових, політичних та культурних процесів XVI століття. Її життєвий шлях та спадщина відкривають широкі можливості для міждисциплінарних студій у галузях історії, генеалогії, культурології та релігієзнавства.

Список використаних джерел

1. Ворончук І. Володіння князів Острозьких на Східній Україні. Київ. Старокостянтинів, 2001. С. 26 – 27. [Volodinnia_kniaziv_Ostrozkykh_na_Skhidnii_Volyni_za_inventarem_1620_roku.pdf](#) (дата звернення: 20.09.2025).
2. Дві Єлизавети з дому Острозьких — Вежа печалі Гальшки Острозької [Електронний ресурс] / LocalHistory.org.ua. – Режим доступу: https://localhistory.org.ua/texts/statti/dvi-ielizaveti-z-domu-ostrozkih/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 04.10.2025).
3. Іларіон (Огієнко І.; митрополит). Князь Костянтин Острозький і його культурна праця : історична монографія / Митрополит Іларіон. – Вінніпег: Читальня "Просвіта": Вид. коштом Укр. Православ. Громади в Кенора, Онт., 1958. – 216 с. : іл. URL : <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000027557> (дата звернення: 20.09.2025).

4. Кемпа, Томаш. Костянтин Василь Острозький (бл. 1524/1525-1608) воєвода Київський і маршалок землі Волинської = Konstantyn Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525-1608) wojewoda Kijowski i marszałek ziemi Wołyńskiej : [пер. з пол.] / Томаш Кемпа. – Хмельницький: Мельник А. А., 2009. – 341 с.
URL : https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0009559 (дата звернення: 20.09.2025).
5. Ковальський М. Острозька Гальшка (Єлизавета, Ельжбета, Алжбета. 1539 грудень, 1582) // Острозькі просвітники. Острог, 2000. С. 312–314;
URL : https://heritage.oa.edu.ua/assets/files/kovalskyi_halshka2011.pdf (дата звернення: 20.09.2025).
6. Ковальський М. Гальшка, княжна Острозька : Джерела і література про Гальшку кн. Острозьку // Ковальський М. Етюди з історії Острога : Нариси. Острог, 1998. С. 29–81. _13
7. Ковальський М. Гальшка, княжна Острозька.
URL : https://heritage.oa.edu.ua/assets/files/koval's'kyi_hal'shka_kniazhna_ostroz'ka.pdf (дата звернення: 20.09.2025).
8. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. Київ: Наукова думка, 1990. 192 с.
URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Mytsko_Ihor/Ostrozka_sloviano-hreko-latynska_akademiia_15761636/ (дата звернення: 20.09.2025).
9. Пашковець М. Нескорена Чорна княгиня. Воєнна історія. № 6 (54). 2012. С. 16–32.
10. Тесленко І. А. Острозька Гальшка (Єлизавета) Іллівна (1539–1582) // Енциклопедія історії України. Додатковий том. Кн. 1. Київ : Наукова думка, 2021.

С. 412–414. URL : https://ekmair.ukma.edu.ua/items/0fb8f029-1331-465e-b65c-1a78f895b467?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 04.10.2025).

11. Тхорук Р. Л. Драма левка лопатинського «Беата й Гальшка»: мелодраматичні аспекти православно-християнської ідентичності // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / за ред. І. Д. Пасічника, С. О. Кочерги, І. М. Хом'яка та ін. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. – Вип. 65. С. 85-89. URL : [NZ_Ukr_filol_Vyp_65.indd](#) (дата звернення: 04.10.2025).

12. Уляновський Василь, Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет в галереї предків та нащадків. Київ : ВД «Простір», 2012. 1370 с. 40 іл. URL : https://shron3.chtyvo.org.ua/Ulianovskyi_Vasyl/Kniaz_Vasyl-Kostiantyn_Ostrozkyi_istorychnyi_portret_u_halerei_predkiv_ta_naschadkiv.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

13. Шумовський П. Остріг: історичний нарис. Маргет - Англія; Вінніпет - Канада, 1964, 132 с. URL : https://heritage.oa.edu.ua/assets/files/shumovs'kyi_ostrih.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

14. Яковенко, Наталія Миколаївна. Українська шляхта з кінця XIV - до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна = The Ukrainian Nobility From the End of the 14th to the Middle of the 17th Century. Volhynia and Central Ukraine : [монографія] / Н. Яковенко; Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики. – Вид. 2-ге, перегл. і випр. – Київ: Критика, 2008. – 469, [1] с. : іл. URL : <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21>

REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001129 (дата звернення: 20.09.2025).

15. *Kempa T. Akademia i drukarnia Ostrogska. Biały Dunajec; Ostróg, 2006.*
URL : <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/19603/file.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).